

สุเหร่าแขก: สมเด็จพระยาแห่งสกุลขุนนาค

■ ธีรนนท์ ช่วงพิชิต

“...ทุลเรื่องอื่นมิได้ขึ้นเหมือนเรื่องวัด เวียนแต่ตรัสถามไถ่ให้ใฝ่ฝัน
ถึงวัดนั้นวัดนี้เป็นนิรันดร์ ถึงเรื่องปั้นเขียนตากสลักกลึง...”

หมื่นพรหมสมพัตสร

ขานถึงชนบการสร้างวัดวาอารามในสมัยที่เรียกกันว่า พระราชานิยม ในรัชกาลที่ ๓ นั้น อาจกล่าวได้ว่า ไม่มียุคใดสมัยใดของกรุงรัตนโกสินทร์ที่จะทำนุบำรุงวัดวาได้มากเท่าในรัชกาลของพระองค์ เพราะนอกจากวัดที่พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ “แบบพระราชานิยม” ยังขยายขอบลงไปยังหมู่ขุนนาง และวงศ์วานที่ปรักพร้อมการสร้างและทำนุบำรุงเพื่อถวายพระองค์อีกด้วย

ถ้ากล่าวถึง “ขุนนางก๊กฟากชะโน้น” ในกรุงฯ แล้ว คงจะเป็นอื่นไปไม่ได้ นอกจากจะเป็น “สมเด็จพระยาแห่งสกุลขุนนาค” และต้องกล่าวถึงวัดที่ถูกสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นโดยสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ ขุนนาค) สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต ขุนนาค) และรวมถึงสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาค) บุตรชายคนโตของสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ด้วยทั้งสามสมเด็จพระยา และรวมถึงฝ่ายสตรีของท่านได้สร้างวัดวาอารามเพื่อน้อมเกล้าถวายตามแนว “พระราชานิยม” ต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ในย่านฝั่งธนบุรีไว้ถึง ๖ วัด

อีกทั้ง สมเด็จพระยาทั้งสามแห่งสกุลขุนนาค ยังได้สร้างคุณูปการด้วยการทำนุบำรุงในศาสนาอื่นอีกด้วย เพียงแต่น้อยคนที่จะกล่าวถึงบทบาทดังกล่าวให้ได้รับรู้กัน เช่น “สุเหร่าบ้านสมเด็จ” และ “สุเหร่าตึกแดง”

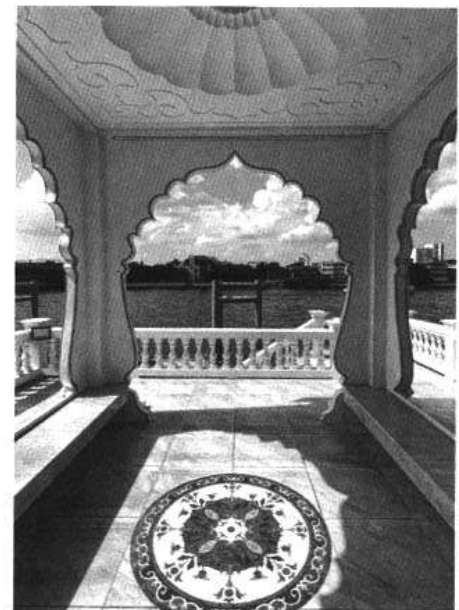
สุเหร่าตึกแดง หรือมัสยิดกุฎิลอิสลาม ในปัจจุบันหลังจากการปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว

สุเหร่าแรกที่จะขอกกล่าวถึง ได้แก่ “สุเหร่าตึกแดง” เป็นสุเหร่าที่ได้รับการอุปถัมภ์โดยสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ หรือสมเด็จพระยาองค์น้อย ที่ชาวบ้านในย่านคลองสานอันเป็นถิ่นฐานของสมเด็จพระยา มักจะเรียกขานกันอย่างคุ้นเคยว่า “ตะโต๊ะสมเด็จพระเจ้า”

เหตุที่ผู้คนในย่านบ้านคลองสาน เรียกท่านดังกล่าว ก็ด้วยเพราะบทบาทหนึ่งที่สมเด็จพระยา ท่านนี้ได้รับราชการเป็นเจ้าพระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษา ครั้งดำรงตำแหน่งจางวางพระคลังสินค้าในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ และเคยยกทัพจากกรุงเทพฯ ไปปราบหัวเมืองมลายูที่แข็งเมืองจากความเป็นประเทศราชหลายครั้ง ท่านยกทัพไปปราบหัวเมืองไทรบุรี ใน พ.ศ. ๒๓๘๒ และยกครีวกวาดครัวชาวไทรบุรีจากเมืองสุโขทัยกลับเข้าสู่พระนคร โดยทูลขอชาวเมืองไทรบุรีที่มีความสามารถในงานมากให้มาสร้างบ้านไว้ในย่านคลองสานในเขตของบ้านท่าน ให้อยู่ปนกับบ้านลาวเวียงที่อยู่มาก่อน อันเป็นที่มาของ “ตรอกช่างนาก” จนปัจจุบัน

นอกจากชาวเมืองไทรบุรีแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่อมา (หลัง พ.ศ. ๒๓๙๘) ผลจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง มีชาวอินเดียที่เป็นพ่อค้าจากเมืองสุรัตเดินทางเข้ามาเปิดห้างค้าขายย่านตึกแดง และรวมถึงที่เข้ามาเป็นล่ามภาษาต่างประเทศในกรมพระคลังสินค้าของสมเด็จพระยาองค์น้อยด้วย เช่น นายห้างอาลีบาย นานา หรือเสมียนอาลี ผู้เป็นต้นตระกูลนานา และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระพิเชษฐสุรรพานิข และยังรวมถึงพ่อค้าอินเดียตระกูลวงศ์อารยะอีกด้วย

ทั้งแขกเมืองไทรบุรีจากเมืองสุโขทัย พ่อค้าอินเดียชาวเมืองสุรัต ทั้งตระกูลนานา และวงศ์อารยะได้รวมตัวกันสร้างสุเหร่าขึ้นในย่านตึกแดง โดยสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ หรือสมเด็จพระยาองค์น้อย ได้ยกอาคารพระคลังสินค้าให้เพื่อทำเป็น “สุเหร่า” รวมทั้งเชิญครูสอนศาสนาชาวเมืองไทรบุรี มาเป็นผู้นำศาสนาในขั้นต้น เช่น ตระกูลศาสนกุล เช่นสาส์น ประพฤติชอบ และวงศ์อารยะ สืบมาจนถึงวันนี้ ปัจจุบัน “สุเหร่าตึกแดง” ของสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ได้เปลี่ยนนามตามพระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็น “มัสยิดกุฎิลอิสลาม” ในความหมาย “มัสยิดอันเป็นพลังของศาสนาอิสลาม”

ศาลาริมน้ำ ด้านแม่น้ำเจ้าพระยาของสุเหร่าตึกแดง

การประกอบศาสนกิจ (ละหมาด) ที่สุเหร่าบ้านสมเด็จ (นุรุลมุบีน)

หออะซาน ในปัจจุบัน
ของสุเหร่าตึกแดง

ในย่านฝั่งธนบุรี เช่นเดียวกันที่เรียกว่า ถิ่นฐาน “ก๊กฟากชะโน้น” ในสายของสมเด็จพระยาองค์ใหญ่ ที่ถูกขนานนามว่า ย่านบ้านแขก ในช่วงรัชกาลที่ ๓ ลงมา เมื่อครั้งยังไม่มีถนนหนทางเจริญเข้ามาถึง ย่านนี้เป็นถิ่นฐานตั้งแต่จวนสมเด็จพระยาฯ (ติศ) และบุตรชายที่อยู่ตั้งแต่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามา จวนสมเด็จพระยาฯ (ช่วง บุนนาค) จนถึงที่ดินของท่านผู้หญิงจันทร์ ผู้เป็นมารดาของสมเด็จพระยาฯ (ช่วง) เป็นย่านบ้านของผู้คนที่สมเด็จพระยาฯ (ติศ) กวาดต้อนย้ายครัวหลายครั้ง โดยนำผู้คนเหล่านั้นมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกจวนของท่าน ทั้งลาวเวียง มอญ ฝัพายหลวง จนถึงบ้านแขกตานี ฯลฯ

เฉพาะบ้านแขกที่เรียกว่า แขกตานี จะเป็นแขกที่กวาดต้อนมาจากหัวเมืองภาคใต้ มีทั้งพวกปัตตานี ไทรบุรี และสตูล โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าเมืองที่บางครั้งเรียกกันว่า “กลุ่มตวนกู” และพวกที่มีความรู้ในศาสนาของตนที่สมเด็จพระยาฯ (ติศ) อุทิศที่ดินของตนเพื่อสร้างเป็นสุเหร่าฯ ในเวลาที่ไม่ห่างจากการสร้างสุเหร่าตึกแดงมากนัก โดยเรียกกันในเวลานั้นว่า สุเหร่าบ้านสมเด็จฯ

นอกจากนี้ยังมีชาวสตูลที่เป็นช่างฝีมือในงานก่อสร้าง ที่เดินทางตามคำเชิญชวนของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) จากเมื่อครั้งในรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๔๐๔) ที่โปรดเกล้าฯ ให้ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงวิษณุฯ ผนวชพร้อมด้วยเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง) บรรดาศักดิ์ในขณะนั้น ได้เดินทางไปดูงานที่เมืองสิงคโปร์ และขากลับจึงชวนชาวสตูลที่เป็นช่างฝีมือมาตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันที่ย่านบ้านแขก

พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อมีการตัดถนนประชาธิปไตยแล้ว หลังจากเปิดสะพานพระพุทธยอดฟ้า ย่านบ้านแขกเติบโตขยายเป็น แยกบ้านแขก จนกลายเป็น “สี่แยกบ้านแขก” ในทุกวันนี้ และสุเหร่าบ้านสมเด็จ เปลี่ยนชื่อเป็น มัสยิดนุรุลมุบีน และนับเป็นชุมชนมุสลิมที่ใหญ่ที่สุดของย่านฝั่งธนบุรีในเวลานั้น

การสร้างสุเหร่าทั้งสองในนามของสมเด็จพระยาแห่งสกุลบุนนาคจึงเป็นงานทำนุบำรุงศาสนาที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

